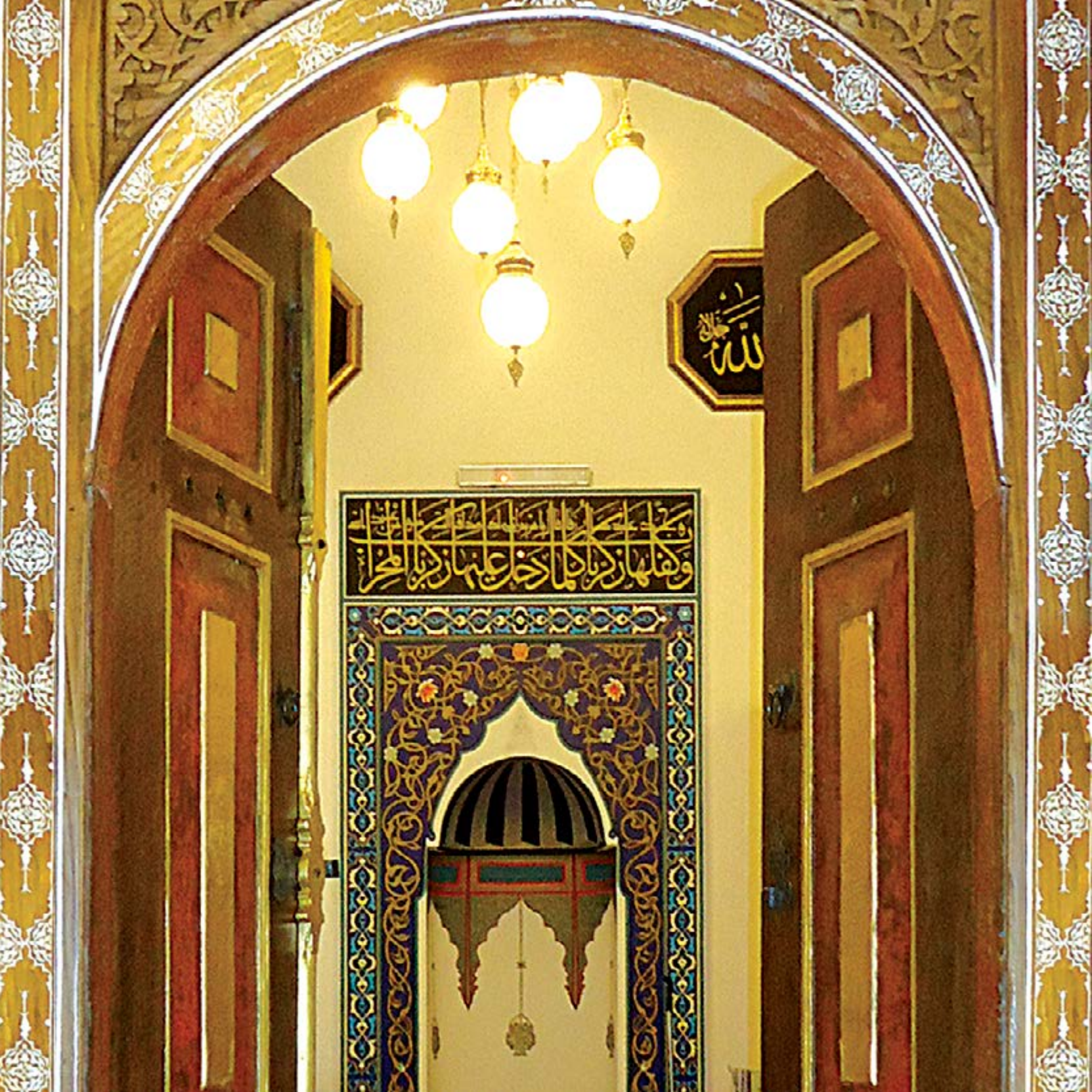

Üftâde Hz.'nin Sanduka Örtüsü
"Müsenna Besmele"

الله

وَمَا يَدْرَأُكَ اللَّهُ مِنْ غَفْوَةٍ تَأْتِيكُم بِغَيْرِ إِذْعَانٍ

TAKDİM

Bursa; tarihî, fizikî, ekonomik, kültürel ve edebi değerlerin filizlenip boy vermesinde tartışmasız önemli bir şehir olarak özgünlük kazanmış ve bugün de bu özelliğini sürdürmektedir.

Bursa'mızın tarihî yapısı sadece câmiler, türbeler, hanlar ve hamamlardan ibaret değildir. Bursa'yı gerçek anlamda bir medeniyet merkezi yapan kişiler ve onların geride bıraktıkları öğretiler ve eserler de tarihî mirasımızın bir parçasıdır.

1490'da Bursa'da doğan ve vefat ettiği 1580 yılına kadar vaaz ve irşat hizmetleriyle çevresini aydınlatan Üftâde Hazretleri'nin bıraktığı miras ışığıyla mânevî dünyamızı aydınlatmaktadır.

Bizler Büyükşehir Belediyesi olarak şehrimizin tarihî, kültürel ve sosyal hafızasını tazeleyerek bir anlamda kentin değerlerini gündemde tutuyoruz. Tarihî ve kültürel mirasımızı geleceğe taşımayı amaçladığımız çalışmalardan biri de mânevî değerlerimizden biri olan "Üftâde Hazretleri" ile ilgili bu sempozyumdur.

Bursa Büyükşehir Belediyemizin; Türk Kadınları Kültür Derneği İstanbul Şubesi ve Kerim Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı'nın ortaklaŐa düzenlediği "Uzaktaki Yak n" Uluslararası  ft de Hazretleri Sempozyumu, düŐünce, ahl k ve gönül dünyamızda asırlar boyunca büyük iz bırakan  riflerin Sult nı  ft de Hazretleri'nin, mânevî Őahsiyetinin daha iyi anlaŐılması ve günümüz insanıyla buluŐturulması noktasında önemli bir boŐluđu dolduracak, gönül dünyamıza yeni ufuklar açacaktır.

Deđerlerimizi geleceğe taşımayı amaçlayan bu sempozyumun hayirlara vesile olmasını diliyorum, saygılar sunuyorum.

RECEP ALTEPE

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

*Hz. Üftâde dergâhından
tokmak detayı*

KUTBUL ARIFIN GAVSUL VASILIN
HAZRETI
MEHMED MUHYIDDIN UFTADE
KADDESELLAHÜ SIRRAHÜ

DOĞUMU VEFATI
HICRİ 895 OMRU HICRİ 988
93 SENE

Anadolu'ya îmânın hakîkatini yayanlardan biri olan büyük pîr, İnsân-ı Kâmil Hazreti Üftâde'nin izni ve lütfuyla yazılan onunla ilgili bu kısa broşür, dileriz ki gönüllerimizde idrak edilir.

Bugün Batı dünyasının hayret ve şaşkınlıkla izlediği İslâm Tasavvufu'nun bu derin irfânı, Hazreti Üftâde gibi büyük mürşitler sayesinde kulların beşerî taraflarını yakarak Hazreti Azîz Mahmud Hüdâî gibi büyük âlimlerin zuhuruna vesile olmuştur.

Derinliğini idrakte zorlandığımız Üftâde Hazretleri, dileriz ki bu sempozyumla dünyaya açılarak cezbe-i rahmânını âleme yayar. Âmin.

CEMÂLNUR SARGUT
Türk Kadınları Kültür Derneği
İstanbul Şubesi Başkanı

İÇİNDEKİLER

Mehmed Muhyiddin Üftâde (k.s) Hazretleri Hayatı ve Tasavvufî Bakış Açısı.....	11
Celvetîlik.....	17
Edebî Şahsiyeti ve Eserleri.....	29
Üftâde Hazretleri ve Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri	33
Bursa Ulu Câmii'nin Önemi ve Hz. Üftâde İlişkisi.....	43

*Hız. Üftâde dergâhından
mihrap detayı*

MEHMED MUHYİDDİN ÜFTÂDE (k.s) HAZRETLERİ

Hayatı ve Tasavvufî Bakış Açısı

“Bursa'nın Araplar mahallesinde doğdu. 900 (1495) yılı civarında dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Adı Mehmed, lakabı Muhyiddin'dir.”

“Annesi rüyasında onu bir süt denizine dalıp çıkarken görüp, uyanınca gördüğü rüyayı eşine anlatır, o da: 'Oğlumuz ilim ve kemâl ehli bir kimse olacak' diye tabir eder. Gerçekten de kelâm ilmi okurken, bütün ilimler kendisine açılıp bilmediği, anlamadığı ilim kalmamıştır. Daha talebe iken isteyenlere ilim öğretmeye başlamış, bu arada vaaz ve sohbetlere de başladığından

1 Hasan Basri Öcalan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, “Üftâde”, c. 42, s. 282-283.

bir gece rüyasında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretleri'ni gördü. Hz. Mevlânâ'nın:

'Bizim Mesnevî'mizden de anlatınız' dedikleri zaman, ona: *'Ben Farsça bilmiyorum'* diye karşılık verdi. Hz. Mevlânâ da: *'Hele sen bir derse başla, o lisan da sana açılır'* buyurdu. O rüyadan sonra Farsça dilini de anladığı görüldü. Daha sonraki sohbet ve vaazlarında *Mesnevî*'den de parçalar okumayı ihmal etmedi. O beyitler üzerinde tasavvuf ilmine göre açıklamalarda bulundu.

Nitekim güzide halîfesi Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri “*Vâkıât*” adı altında topladığı Üftâde Hazretleri'ne ait menkıbelerde bu husustan bahsetmektedir. O zamanlarda Cenânî adında bir şair (Üftâde Hazretleri'nin dostlarından) Şeyh Üftâde hakkında şu güzel beyiti söylemiştir:

*Düşenler onunla bulurdu kıyam
Ona gerçi derlerdi Üftâde nam*

Üftâde Hazretleri'nin çok güzel sesi vardı. Ulu Câmîi minarelerinde bazen ezan okurdu. Onu dinlemek için halk özellikle hazırlanırdı. Vakıflardan kendisine bir ücret tayin ettiler. O gece rüyasında: *'Derecenden üftâde oldun.'* Yani mânevî derecenden düşürüldün, dedikleri için sabahleyin hemen o ücretten vazgeçti. Üftâde kelimesini bizzat kendisi bilerek, lakap olarak aldı.

Şeyh Sadreddin Konevî Hazretleri de Celâled-dîn-i Rûmî Hazretleri'ne 'Mevlânâ' diye hitap ettiğinden, Mevlânâ lafzı, *Mesnevî* sahibine şöhretli bir lakap olarak kaldı.”²

“Hz. Üftâde çocukluğunda bir süre babasının teşviki ile ipekçilik mesleğiyle meşgul oldu ama bu meslek onu tatmin etmedi.”³ “Bir gün ipekçi dükkanında otururken, Hızır Dede Hazretleri'ne muhabbet bağlayıp, ona teslim oldu. Sekiz sene aralıksız hizmetinde bulundu. Fakat keşfinin açılması, Hızır Dede Hazretleri'nin vefatından sonrasına rastlar.”⁴

“Hz. Üftâde'nin şeyhi Hızır Dede (ö. 1512) gençliğinde Mihaliç kasabasında koyun çobanlığı yaparken soğuktan ayakları donarak kötürüm olmuş, sonra 'Gayrın ganemini ra'y etmekten-se kendi kuvâ-yı rûhâniyemi ra'y etmek evlâdır' (Başkasının koyununu gütmektense, kendi rûhânî kuvvetlerimi gütmek evlâdır) diyerek bu işi bırakmış ve Bursa'ya gelip Ulu Câmii yanındaki eski minare dibinde ikamet etmeye başlamış bir Allah eridir. Hızır Dede, rüya tabir ve bazı hastalıkların tedavisi gibi pek bilinmeyen bazı ilimlere vâkıftı. Münzevî bir hayat yaşadığı için halk arasında pek tanınmadı. Kabri Bursa'da Üçkuzular civarındadır.

2 İsmâil Hakkı Bursevî, *Allah Dostları Silsilenâme-i Celvetiyye*, s. 143.

3 Tarık Velioğlu, *Osmanlı'nın Manevî Sultanları*, s. 135-136.

4 İsmâil Hakkı Bursevî, a.g.e., s. 144.

Hızır Dede'nin teşvikiyle önce zâhirî ilimleri öğrenen Hz. Üftâde, henüz 16 yaşında Ulu Câmii'de fahri müezzinliğe başlamıştır. Daha on sekiz yaşına varmamışken, mahalle çocuklarının kahkahaları arasında, şifâlı sulara ihtiyacı olan Muk'ad Hızır Dede'yi sırtında kaplıcalara götürüp getirmiştir.

Henüz on sekiz yaşında şeyhini kaybederek yapaalınız kalan Hz. Üftâde, şu sözlerle mânevî durumunu anlatır: 'On sekiz yaşında iken şeyhim âhirete rihlet (göç) eyledi. Ben azim zahmette ve büyük meşakkatte kaldım. Bu yolda Allah Teâlâ bir kapı açmadı. Bir gün gördüm ki, vücuduma âlem-i mânâdan birkaç katre vâki oldu. Ondandır sonra keşfim açıldı. Her ne gördümse ondan sonra gördüm. (...) Ondandır sonra âlem-i istiğra-ka düşüp altı yedi günde seyreyledim. Ne nefsim kaldı ne de sivâ kaldı.'"⁵

“Üftâde Hazretleri'nin Hızır Dede'den başka bir şeyhi yoksa da Hz. Üftâde çocuk yaşlarından itibaren bazı sûflerin sohbetinde bulunmuştur. Bunlardan Bursa'da Irgandı Köprüsü'nün yanındaki Selçuk Hatun Câmii'nin imamı Muslihuddin Mustafa Efendi kerâmet sahibi bir derviştir. Muslihuddin Efendi'nin Zeyniyye Dergâhı şeyhlerinden Muallimzâde Şeyh Mustafa Efendi ile (ö. 930/1524) aynı kişi olması da muhtemeldir.”⁶

5 Tank Velioğlu, a.g.e., s. 135-136.

6 Hasan Basri Öcalan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 42, s.282-283.

“Bir mescitte imamlık yapan bu zat, Hz. Üftâde’ye yakın alâka ve şefkat göstermiş, onun velîler kervanına katılmasında ilk zemini hazırlayanlardan biri olmuştur. Hatta bir defasında Hz. Üftâde, hocası Muslihuddin Efendi’ye, ‘*Lütfedin, beni dahi teveccüh ü tahkik eylediğiniz tarîka hemrâh (yoldaş) u refik (eş) edin*’ diye rica etmişti. Fakat hocası henüz çok küçük olan bir çocuğu tarîkate sokmak istememiş, ancak onun da bir gün ‘kabe-i maksuda’ vâsıl olacağını işaret etmekle yetinmiştir.”⁷

“*Vâkıât*’ta onun bir dönem Bursa’da ikamet eden Şazeli şeyhi Ali b. Meymun el-Mağribi (ö. 917/1511) ve halîfesi Abdurrahman Efendi’den sıkça söz ettiği görülmektedir. Meşrep itibarıyla coşkun bir yapıya sahip bulunduğu anlaşılan Abdurrahman Efendi’nin halîfesi Şeyh Abdül-mü’min Efendi ile de özel bir yakınlığı vardı. Halvetî-Gülşenî şeyhlerinden *Lemezât-ı Hulviye* müellifi Cemâleddin Hulvî ve onu takip eden bazı müellifler, Üftâde’nin Hızır Dede’den önce İstanbul’da Sünbül Sinan’a (ö. 936/1529) intisap ederek ondan icâzet aldığını kaydetmişse de bu doğru değildir. İleri yaşlarında birçok defa İstanbul’a giden Üftâde’nin Sünbül Sinan Efendi ile görüşmesi mümkünse de kendisine intisap etmesi uzak bir ihtimaldir, hilâfet alması ise mümkün değildir.”⁸

⁷ Tanık Veliöğlü, a.g.e., s. 134-135.

⁸ Hasan Basri Öcalan, a.g.e., c. 42, s.282-283.

“Halen Hisar’da Türbe Câmii adıyla bilinen yerde önceleri bir kilise vardı. Şeyh Üftâde Hazretleri, devrin padişahı Kanûnî Sultan Süleyman Han’a arz edip kiliseyi câmi yapmak için izin alarak önce ahşap, sonraları kâgır olan şimdiki câmiyi yaptırmak için yirmi kese para sarfeyledi. Kendisinin o kadar birikmiş parası olmamasına rağmen, kim-seden bir kuruş bile almadan inşaatı tamamladı.

Allah dostlarının (Ricâlullah) öyle bir hâli vardır ki, bir şeyi yapmaya memur edilince, hemen gayb tarafından bir kolaylık meydana gelir yani sebepleri orta yere çıkar. Gönül gözü açık olmayanlar bu halden anlamaz, büyük mürşitleri sorumlu tutarlar. Hakîkî derviş zengin olmaz. Bunu çok iyi bilmek gerek.

Şeyh Üftâde Hazretleri’nin türbesi, o câmiinin yanındadır. Hicrî 988 yılında, 93 yaşında iken fânî âleme vedâ etmiş, ebediyet âlemine yürümüştür. Hayatta kaldıkları sürenin çoğunda Pınarbaşı mezralığının yukarısında, çoluk çocuğu ile oturup, sâliklerini yetiştirdikleri yüce dergâhları vardır. Vaktiyle yüce ruhların toplanıp namaz kıldıkları bu mübârek yerin mescit olduğunu öğrenen Üftâde Hazretleri, tekkesini de oraya yaptırmıştır.

Bir süre Seyyid Buhârî Câmii’nde hatiplik yaptı. Bu görevine padişah ve devlet büyükleri ısrarlı tekliflerde bulunup, kendisinin bunu kabul etmesi üzerine, Seyyid Buhârî Hazretleri kendisine

rüyada görünüp, *'Bizim hatipliğimizi ve cāmimizin hizmetini kabul ediniz'* deyince karşı koymayıp, bazı Cuma günlerinde hatipliğe devam etmişlerdir. Bu hizmeti maaşa bağlanmasına rağmen kendisi harcamaz, muhtaç olan müritlerine taksim ederdi. O zaman yürürlükte bakır para ve gümüş akçe geçerli idi. Dört akçe ile geçinmek mümkün idi. Şeyh Üftâde Hazretleri, her gün için müritlerine dört akçe tayin edip, kendilerini başka bir yerden para almaktan menederdi. İmâret yemeği ve çoğu kere kurban eti yemezlerdi. Muharrem'de aşure pişirir, cemaatle Regaib, Berat ve Kadir Gecesi namazları kılar, fazilet dersleri verirdi. Mevlut okutup, Peygamber Efendimiz'e tâzimde bulunurlardı. Kadınlar ve çocuklarla bir arada oturmaktan sakınır, çoğu zaman uzlete çekilirlerdi.

Aradan çok bir zaman geçmeden bu nizamlar, bu durumlar bozuldu. Tekkelerin hali harap, perişan, derviş adını taşıyanlar da birer kuzgundan, kargadan farksız duruma düştüler.

Üftâde Hazretleri'nin Bursa'da bazı makamları vardır. Bunlar halen ziyaret edilmektedir. Bilhassa:

1. Bir zamanlar halvete çekildikleri Eski Ali Paşa Câmii,
2. İtikâfa girdikleri Kaygan Câmii,

3. Cuma namazı kıldıkları Umurbey Mahallesi Câmii,
4. Her ay büyük toplantılar yaptıkları Doğanbey Mahallesi'nde bulunan ev.

Bu fakir (İsmâil Hakkı Bursevî) Kur'ân-ı Azîm'in tefsirini bitirdiğim sırada, bu makamların tamamını dolaşıp, her birinde birer sûre okuyup, zikrullah ile ihya edip, topluluk halinde dualar ve senâlar edilmiştir.

Şeyh Üftâde Hazretleri, evliyânın büyüklerinden sayılıp fenâ ve bekâ mertebelerini bir arada toplamış, fark ve cem makamlarından yüksek sözler söylemiştir. Şu şiiri yüce Allah'a vâsıl olduğunu beyan eder:

Geçesin âlem-i fers'i, dahî hem kürsî ve Arş'ı..

Gele müjdeciler karşı, di gel yâ Hû veya men Hû..

Şeyh Üftâde Hazretleri: *'Beni evlât ve yakınarımdan hiç kimse tanıyamamıştır'* buyurmuştur. Şeyh Hazretleri'nin bu sözden maksadı, ancak kendisi dünyadan göçtükten sonra, mânevî makamında irşat yetkisini eline alacak nefis-i nefesinden olma evlâdının bu sırrı bileceğini anlatmaktadır. Görünüşe göre o makamda oturan değil.

Şeyh Üftâde Hazretleri, iki kimseyi en mükemmel şekilde yetiştirmiştir. Bunlardan biri, Pınarba-

şı Kabristanı'nda medfun bulunan Kemal Dede Hazretleri'dir. Bu zat şerîfat, tarîkat, hakîkat ve mârifet mertebelerinin tamamından pay almıştır. Ne var ki, şeyhinin makamında halîfe olmamıştır. Yani hilâfet yönünden vârisi (mirasçısı) değildir. İkincisi, Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'dir. Şeyhinin mânevî mirasçısı odur. Kendisinden sonra nefesini ona ulaştırmış, irşat silsilesini ona bağlamıştır.”⁹

*Üftâde Hz. 'nin
Sanduka Örtüsü*

⁹ İsmâil Hakkı Bursevî, *Allah Dostları Silsilenâme-i Celvetiyye*, s. 147-149.

CELVETİLİK

“Arapça ‘celâ’ kökünden gelen ‘ortaya çıkma, açığa çıkma’ mânâsına gelen celvet, tasavvuf ıstılahı olarak, ‘sâlikin benliğinden arınmış ve ilâhî vasıflarla bezenmiş olarak halvetten çıkıp insanlara karışması’ anlamına gelen bir tasavvuf terimidir. Sâlikin belli bir süre için dünyada hiçbir işle meşgul olmadan tamamen kendisini inzivaya çekmesi, bu süre içinde bütün kötü ve çirkin huylarını bırakıp iyi ve güzel huylar edinmeye çalışması halvet, bu işi başardıktan sonra toplum hayatına dönmesi celvettir. Celvet halindeki kulda benlikten eser kalmadığı için fiilleri Hakk’a nispet edilir ve bunun mümkün olduğuna, ‘*Attı-ğında sen atmadın, ancak Allah attı*’ (Enfâl, 17) mealindeki âyet delil gösterilir.”¹⁰

“Tasavvufta halvet, kulun Allah’ın huzurunda onunla halleşmesi, mânen sohbet etmesi durumudur. Dervişler için halvet, şeyhinden emir veya izin alarak ibâdet, zikir, murakabe, riyâzet ve gönlünü her türlü istek ve arzudan, mâsivâdan temizleyip benliğinden sıyrılma ve Hakk’a erişme amacıyla tek başına bir hücreye kapanmadır.

10 Mehmet Ünal, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 95.

*Duysa bunu şâh-ı cihan katresine verirdi can
Olmaz bahâ kevn ü mekân bu halvetin şerbetine
(Niyâzî-i Mısırî).”¹¹*

“Celvet ise halvete giren kulun kendi benliğini, varlığını yok ederek Hakk’ın sıfatları ile halvetten çıkması ve Hak’ta fânî olması durumudur. Celvetiye tarîkatı ismini buradan almıştır.

*Ger ehl-i halvete ger celvete ol
Eğer izan ederse göstere yol
(Azîz Mahmud Hüdâyî).”¹²*

“Halvet ve celvet kelimeleri birer tasavvufî ıstılah olarak kalmayıp aynı zamanda iki ayrı tarîkatın adıdır. Bunun da ötesinde halvet ve celvet birçok tarîkatın müşterek esasını teşkil etmektedir. Mesela Nakşibendiyye tarîkatının esaslarından biri ‘halvet der encümen’ olup mânâsı, zâhirde halk, bâtında Hak ile olmaktır. Celvet de gerçek mânâsıyla halk arasında, Hak ile beraber olmaktır. ‘Bu heme ve bî heme- herkesle beraber, buna rağmen yalnız’. Bu bakımdan celvet ıstılahının esasta halveti de kapsadığını söyleyebiliriz. Zaten Üftâde’ye göre uzlet (halvet), mâsivâyı terk etmektir, halktan kaçınmak değildir.”¹³

“Üftâde, tasavvufî yolunu en erdirici vasıta olarak kabul ettiği tevhid (lâ ilâhe illallah) zikri üzerine bina etmiştir. Bununla da kalmayarak ‘*tarîk tarîk*

11 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 2, s. 1161.

12 İlhan Ayverdi, *a.g.e.*, c.1, s. 467.

13 Mustafa Bahadıroğlu, *Vâkât-ı Üftâde Trc.19*, s. 93.

didikleri tevhiddir' diyerek Celvetiyye'yi tevhitte aynileştirmiştir. Hakk'ın tecellî ettiği yer kalptir. Fakat O, zâtından başka şeylerle doldurulan ve kirletilen bir kalbe tecellî etmez. Bunun için kalpten mâsivânın çıkarılması, teskiyesi ve tasfiyesi gerekmektedir. İşte Allah'ı zikirden ve hatta Kur'an okumaktan bile maksat, kalbin tasfiyesidir. Kalp tasfiyesinin gayesi ise, tecellî-i cemâldir." ¹⁴

"Selçuk Eraydın; 'Celvet esasının her ne kadar bir tarîkatın ismi olarak biliniyorsa da; gerçekte tüm tarikatların müşterek esasını teşkil ettiğini ifade etmektedir.' Halk ile iyi münasebet kurmaya (celvet) ihtiyaç duyan bir sûfî mutlaka Hak ile sağlam bir halvete sahip olmalıdır. Ancak bu sayede celveti halvetinin himayesinde olabilir. O zâhirde halk, bâtında ise Hak iledir. Celvette iken halvette, halvette iken celvettedir; celveti halvetine, halveti celvetine engel değildir. İlk sofilerin 'kevn-bevn' dedikleri bu hâl daha sonraları celvet-halvet deyimleriyle ifade edilmiştir. Nakşibendiler 'halvet der encümen' (halk içinde Hak ile olma) ifadesini aynı anlamda kullanmışlardır. Celvetiyye, celvete mensup olanlara verilen isimdir. Celvet, halvetten çıkmaktır. Bu da itibarî olan her şeyi çıkarmak, hakikat elbisesini giymek demektir. Halvet ile celvet arasında anlam ve imlâ açısından sadece noktadan başka bir fark yoktur. Celvet halvetin bir kolu gibidir. Celvet ve halvet kelimeleri, başlangıçta bir makam ve meşrep

14 Mustafa Bahadıroğlu, *Vâkıât-ı Üftâde Trc.18*, s. 109.

ifade ederken daha sonraları iki ayrı tarîkatın adı olmuştur. Celvetiyye Tarîkatı'nın ilk kurucusu olarak değişik isimler ileri sürülür. Bu değişik rivâyetleri telif eden Bursalı İsmâil Hakkı der ki: 'Celvetiyye Tarîkatı İbrâhim Zâhid Gilânî (ö. 700/1300) devrinde hilâl; Üftâde (ö. 988/1580) zamanında yarım ay; Hüdâyî (ö. 1038/1628) asrında ise dolunay durumundadır.'

Muhyiddin İbn-i Arabî'ye göre insan nerede olursa olsun görür ve görülür bir halde bulunduğundan bir bakıma halvet mümkün değildir. Halvette gizlilik şarttır. Gerçek halvet kulun kendi vücudunun Allah'a ait olduğunu bilerek benliğinden sıyrılması ve dünyada açık, görünen her şeyin Allah olduğunu anlamasıdır. Bu idrake ulaşan bir kimse her yerde ve her şeyde tecellî eden Allah'ı göreceğinden celvette iken bile halvettedir. Bununla beraber İbn-i Arabî celvetin daha üstün bir hâl olduğunu söyler." ¹⁵

"Tarîkata yeni giren bir sâlik, önceleri diliyle ceh-rî olarak tevhid zikrine devam eder. Bir müddet sonra tevhidin tesiri kalpte görülmeye başlar. Ancak burada kalbe ârız olan her türlü hatıranın terk ve nefyolunması şarttır. Böylece tevhid kalbi işgal eder. Kalp tevhitte dolunca uyku halinde bile zikretmeye başlar. Şu hâliyle sâlik muvahhid olur. Yani hâl ve zevk itibarıyla de 'bir'liği tanımış olur. Bu ise tevhid ilminin fevkinde bir keyfiyettir. Bu durumdaki sâliki Üftâde şöyle anlatır: '*Nûr-u*

15 Mehmet Ünal, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 95-96.

*tevhîd, cemî âzasına sirâyet eyler, cehennem ateşi ânı yakmaz, kande kaldı ki dünya ateşi yaka. Halîlullah'ın (ateşe atıldığı halde yanmama) sebebi bundandır.”*¹⁶

“Celvetiyye Tarîkatı'nda sülûkun dört mertebesi vardır. Bunlar sırasıyla tabiat, nefis, ruh ve sırdır. Bu mertebelere 'merâtib-i erbaa' yahut 'merâtib-i evliyâ' denir. Üftâde'ye göre: '*Oysa O sizi çeşitli merhaleler hâlinde yarattı*' (Nûh, 14) âyet-i kerîmesi, bu merhalelere işaret eder. Bu yaratış ve merhalelerde 'anâsır-ı erbaa'nın hâkim olduğunu Üftâde şu sözleriyle anlatır: 'Süd tûraptandır, tabiatta galiptir. Dem havadandır, nefste galiptir, safra nardandır, ruhta galiptir. Balgam sudandır, sırda galiptir." Onun için toprak, hava, ateş ve suyu temsilen sâlike tabiat mertebesinde siyah, nefis mertebesinde kırmızı, ruh mertebesinde sarı ve sır mertebesinde beyaz nur verilir. Sülûkun bu dört mertebesinde ve özellikle ilk iki mertebesinde aslanan eğitim, mücâhededir. Esasen Celvetiyye Tarîkatı, tevhid zikri ve mücâhede üzerine bina edilmiştir. Üftâde: 'Bizim tarîkimiz, tarîk-i belâdır' derken mücâhede'yi kastetmektedir."¹⁷

Tabiat mertebesinde sâlik, tabiatın gereği olan yeme, içme ve cinsî münâsebetten mücâhede yoluyla uzaklaşmaya çalışmalıdır. Kısıtlı bir şekilde yer, içer ve belli bir süre evlenmez. Nefis mertebesinde nefsten kaynaklanan kötü huy ve sıfatlarını terketmeye çalışır. Nefsin kötü fiille-

16 Mustafa Bahadıroğlu, *Vâkıât-ı Üftâde Trc.18*, s. 109.

17 Mustafa Bahadıroğlu, *Vâkıât-ı Üftâde Trc.11*, s. 116.

ri iki türdür. Bir grubu kendi iradesi ile işlediği günahlar, diğerleri iyice yerleşmiş kötü huy ve alışkanlıklardır. Bunların her iki grubu da ancak riyâzat ve mücâhede ile ıslah edilebilir. Nefis, belli şekillerde ıslah edilip kontrol altına alınınca ruh ve sır mertebelerine yol açılmış olur.

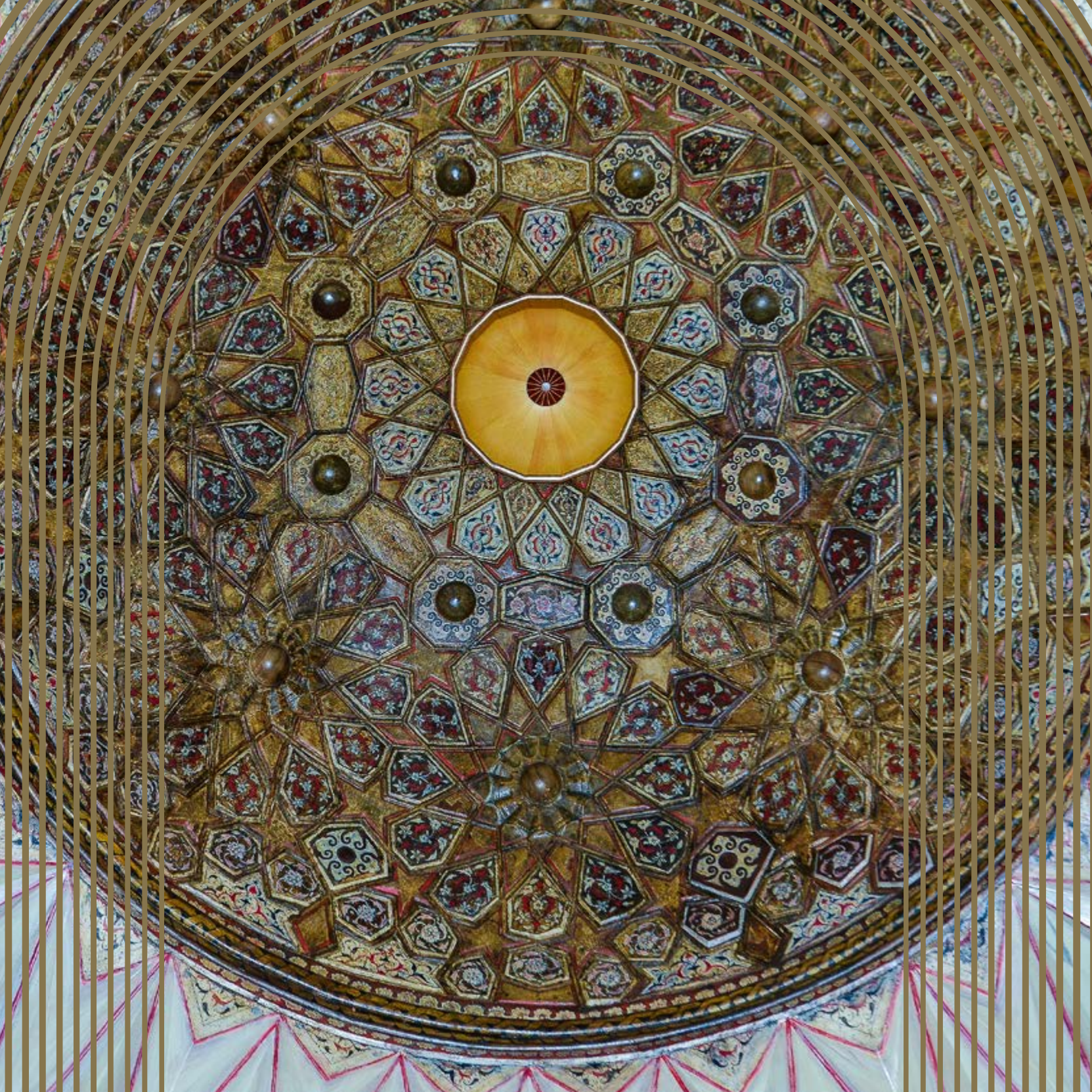
Ruh mertebesinde sâlik, nefsin kötü huylarının tasallutundan kurtulup ruhu ile irtibata geçmiş sayılır. Ruhun bozuk tarafı, mârifet-i ilâhiyeden mahrumiyettir. Bu yüzden ruhun terbiyesi ancak ilâhî bilgiler ile olur.¹⁸

“Tabiat ve nefis mertebesini tamamen ıslah eden sâlik ruhuyla irtibat kurarak mârifetullahı kabiliyet kazanır. Dost haberleri gelmeye ve cânan semtinden vuslat bâd-ı sabâları esmeye başlar. Meşakkat gider, rahat gelir. Zahmet gider, rahmet gelir ancak firkat elemi ve ayrılık zahmeti kalır. Nefis mertebesinden sonra gelen ruh ve sır mertebesi vehbî olup nefis terbiyesinde gayret sarfedenlere verilir. Kur'ân-ı Kerîm'de: '*Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(e gelince) biz onlara elbette yollarımızı gösteririz.*' (Ankebût, 69) buyrulması bu hususa işaret eder."¹⁹ Ruh mertebesinde ilm-i ledün sırları zâhir olmaya başladığında sâlike 'keşf' vâki olmaya başlar. Tabiat ve nefis mertebelerinde keşf yoktur.²⁰

18 Mehmet Ünal, *a.g.e.*, s. 99.

19 Mustafa Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 124.

20 Mehmet Ünal, *a.g.e.*, s. 99.

“Ruh ıslah olunca sâlikî hakîkî aşk ihâta eder. Öyle ki, çoluk çocuğunu, mal ve mülkünü, hatta kendi canını bile unuttur. ‘Ya Hazret-i mâşuk’ nâlesini diline tesbih ve daimî vird edinir. Bu hâlde dünya ve âhireti bir pula almaz. Mâşukunun bir ednâ nigâhını nice yüzbin pahada cevherlere değişmez. Üftâde, bu devredeki iştiyak ve yanışını nazmen de dile getirmiştir:

*N’oldun inlersin gönül, aslını mı yâd eyledin
Ayrılığın zikr idüb derdiyle feryâd eyledin
Ehl-i irfandan haber mi duydu cânın bir nefes
Ol sebepten gice gündüz eşk-i zâr eyledin
Dost ilinden yoksa bir buy mı irişdi cânına
Hâr-ı dünyadan geçüb arzûy-i gülzâr eyledin
Bir nazar mı vâki oldu sırrına ol yârdan
Cân ve bâş terkini urub kendini yoğ eyledin”²¹*

“Ruh mertebesinde mârifetullah ve ilâhî aşkı temsil eden sâlik, sır mertebesine yükselir. Sır makamı; mahv, fenâ, tecellî ve müşâhede makamıdır. Esasen kalbi tasfiye etmekten maksat Hakk’ın cemâl tecellîlerinin kalbe aksetmesidir. Cemâl tecellîlerinden de maksat sabit hakîkatin zuhurudur. Sabit hakîkatin zuhurundan maksat da izmihlâldir. ‘Ölmeden önce ölünüz’ esas göz önünde bulundurulacak olursa buna ‘irâdî ölüm’ de denilebilir. Çünkü sâlik, bizzat kendi iradesiyle kendini bu merhaleye ulaşmak için hazırlar, işte bu irâdî yokluğu Üftâde, mahv ve fenâ-i küllî

21 Mustafa Bahadıroğlu, *Vâkıât-ı Üftâde Trc.10*, s. 126.

olarak adlandırır. Üftâde’ye göre Hz. Peygamber’in şefaati olmadan sâlik fenâfillah makamına ulaşamaz. Ruh mertebesinde sâlik mümkinatin aslında bir vehim olduğunu yavaş yavaş idrak etmeye başlar. Fakat sırrın ıslah olması için mevhum ile uğraşmaktan tamamen kurtulmak lâzımdır. Bu ise ancak fenâ-i küllîye ulaşmakla mümkün olur. Kelime-i tevhîdi ‘lâ mevcûde illallah’ mânâsıyla zikreden tâlip, ruhla matlubunu bilir. Bu yüzden vuslata eremez yani ‘ayn-ı Hakk’ta yok olamaz. İşte bu ızdırap hâline Üftâde ‘Hayret vadisi’ demektedir. Hayret vadisinde tâlibe dost kapıları açılır, başına atıyyeler saçılır her taraftan merhaba sadâları ve her yönden ‘yâ abd’ nidâları gelir. Fakat buna rağmen tâlip bir yönden vâsil iken başka bir cihetten vâsil değildir. Bu durumdaki tâlipten aşk da gider, sadece hayrette kalır; ancak kâmil bir mürşidi varsa bu mertebeyi geçebilir. Aksi halde çok belâlara müptelâ olur. Kendisinin de çok zahmetler çektiğini belirten Üftâde, bu durumdaki tâlibi şöyle anlatır: ‘*Gâh mecnun olur, gâh evzâ-ı garibe izhar ider. (Hüdayî’ye hitapla)-hâlâ (senin) belâ addittüğün ânın yanında belâ olmaz.*”²²

*“Mahvolub gitsun âradan mâsivâ
Ne tenum kalsın ara yerde ne cân”²³*

“Kuşeyrî; ‘Bazıları hem kendini hem de Hakk’ı ispat eder, var bilir. Fakat her şeyin Hak ile kâim

22 Mustafa Bahadıroğlu, *Vâkıât-ı Üftâde Trc.17b*, s. 129.

23 Mustafa Bahadıroğlu, *Dîvan 18*, s. 129.

olduğunu görür. Buna cem hâli denir.²⁴ demektir. Buna çok yakın bir tarif yapan Üftâde, 'ehl-i sülûkun bir mertebesi vardır. OI mertebede Allah subhanehu ve Teâlâ'ya ve hem halka nazar olunur. Âna maiyettirler...' demektir. Sâlik maiyetten sonra fenâ-i külle vâsıl olsa vücud muzmahil olur. OI makama makam-ı cem dirlir. OI makamda sâlik Hak'tan gayri görmez. Nitekim bir kimseye nur ihâta eylese zulmet görmediği gibi görülmez. Bir kimse Şems'e baksa andan gayri görmez. OI rüy'et (ise) hâşâ basîret gözüyle değildir. Bu karşılaştırmadan Üftâde'nin 'maiyet'ten cem'i; cemden ise Cem'u'l-cem'i anladığı görülmektedir. Sırrını ıslah ederek vuslata erişen tâlip de cem (Cem'u'l-cem) makamına ulaşır."²⁵

"Üftâde'nin keşif ve mârifetle ilgili görüşlerinin özünü: '*Mülk ve melekût âleminde bulunan şeylerin tamamı size uygun biçimde keşif yoluyla görünse şerâta uygun biçimde izah etmeye gücünüz yetmiyorsa o keşfi terkedin, fakat şerâti terketmeyin*' sözü oluşturur. Ona göre melekût âleminde seyreden bir sâlik o âlemin meselelerini mülk âleminde bulunan ve bu âlemin kayıtlarıyla mukayyet olan bir kimseye anlatmamalı, hakîkati keşfeden sâlik ağzını şerâtin iğne ve ipliğiyle dikmelidir. Eğer sözlerini şerâat libasına sokmadan ulu orta konuşursa fesada yol açar. İnsanlara anlayış seviyelerine göre hitap etmek

24 Mustafa Bahadıroğlu, *Risâle Trc.194*, s. 130.

25 Mustafa Bahadıroğlu, *Silsile 63*, s. 131.

gerekir. Nitekim peygamberler de öyle yapmışlar, insanlara akıllarının alacağı şekilde konuşmuşlardır. Bu sebeple Üftâde'nin ağzından şahiye kabilinde tek bir söz çıkmamıştır."²⁶

"Üftâde Mehmed Muhyiddin ilim, irfan, zühd ve takvâsıyla vahdet-i vücûd görüşü ve fikirleriyle, meşrebi ve kurduğu tarîkatıyla tasavvuf tarihinin önemli simâları arasında yerini alan bir şahsiyettir. Bu vasıflarıyla o, muasırları arasında da mümtaz bir mevkiye sahiptir. Menkıbeleri günümüzde bile dillerde dolaşan Üftâde, vefatından sonra da çok sayıda insanın mânevî huzur kaynağı olmaya devam etmiş, ruhaniyetinden istimdad edilmiştir. Ondan geniş ölçüde istifade eden, ruhaniyetinden feyz aldığı söyleyenlerden birisi de İsmâil Hakki Bursevî'dir.

Üftâde'nin üç yıl gibi kısa bir sürede yetiştirdiği müridi Azîz Mahmud Hüdâyî, onun en büyük halefi olmuştur. Bir âyine gibi şeyhinin kemâlatını aksettirdiği, gerçek mânâda Üftâde'nin yerini doldurduğu ifade edilmiştir. Üftâde'nin duasına mazhar olan Azîz Mahmud Hüdâyî zamanında, Celvetiyye Tarîkatı, 'dolunay' hâline gelmiş, kendisi şeyhini de aşan bir şöhrete sahip olmuştur. Bu sebeple özellikle son zamanlarda Celvetiyye Tarîkatı'nı Azîz Mahmud Hüdâyî'ye nispet eden görüşler bile ortaya çıkmıştır. Fakat Celvetiyye

26 Hasan Basri Öcalan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 42, s.282-283.

Tarîkatı'nı gerçekte Üftâde'nin kurduğu, eseri Vâkıât'ın ve tarihin kaydettiği bir hâdisedir.”²⁷

“Üftâde Hazretleri, evliyânın kâmillerindedir. Fenâ ve bekâ makamını cem ederek, fark ve cemden konuşmuştur. Her makamın sırrına ermiştir. Bilinen ve bilinmeyen yönleri vardır. Bilinen yönü beşeriliğidir, bilinmeyen yönü ise sırrı gizli-den gizlidir. Allah'tan başka kimse bunu bilemez. Bu bakımdan kendisi şöyle buyuruyor: Beni ailemden ve bana tâbi olanlardan hiç kimse anlamamıştır.”²⁸

“Celvetiyye; Üftâde'nin şeyhi Hızır Dede'nin silsilesi, Akbıyık Sultan vasıtasıyla Hacı Bayrâm-ı Velî'ye ulaştığı için Bayramiyye'nin bir kolu sayılır. Bayramiyye ile Celvetiyye silsilesinin bu mânâda bir yakınlığı vardır. Bunun yanında Bayramiyye silsilesinin Nakşibendiyye ile münasebeti dolayısıyla Celvetiyye bu tarîkattan da bazı izler taşır. Mesela Nakşibendiyye'deki 'nazar ber-kadem', 'halvet der encümen' ve 'hafî zikir' Celvetiyye'de de vardır.

Celvetiyye ile Halvetiyye zuhurları itibariyle İbrâhim Zâhid Gilânî'de birleştikleri gibi daha sonraki silsilelerinde de bir yakınlık göze çarpmaktadır. Bizzat Hüdâyî'nin, '*Bizim tarîkimiz, hem halvetî, hem celvetîdir*' diyerek Celvetiyye ile Halvetiyye

²⁷ Mustafa Bahadıroğlu, *Üftâde, Tasavvufî Görüşleri ve Celvetiyye Tarîkatı*, s. 157-158.

²⁸ Kâzım Büyükkaksoy, *Hak Yolunun Önderleri Üçüce Vefîler*, s.388.

ye'yi içi içe kabul ettiğine tanık olunmaktadır. Halvetiyye tarîkatının Celvetiyye'ye silsile itibariyle olan yakınlığının yanı sıra gaye ve amaç bakımından da birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir. Bunun en belirgin örneği her iki tarîkatın benimzedikleri 'tevhid ve esmâ' zikirleridir.

Celvetiyye Tarîkatı silsilesinin Azîz Mahmud Hüdâyî'ye kadar olan kısmını, Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar* isimli eserinde şöyle vermektedir:

1. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s) 11/632
2. Hz. Ali Murtaza (r.a) 48/668
3. Hasan Basrî (k.s) 110/728
4. Habib Acemî (k.s) 150/767
5. Dâvûd Tâî (k.s) 184/800-801
6. Ma'ruf Kerhî (k.s) 200/815
7. Seriy-i Sakâtî (k.s) 253/867
8. Cüneyd Bağdâdî (k.s) 297/909
9. Mimşad Dîneverî (k.s) 367/977
10. Muhammed Dîneverî (k.s)367/977
11. Muhammed el-Bekrî (k.s) 400/1009
12. Kâdî Vahyu'd-dîn veya Vecihu'd-dîn (k.s) 452/1060
13. Ömer el-Bekrî (k.s) 487/1094
14. Ebu'n-Necîb Zıyâeddin es-Sühreverdî (k.s) 563/1167
15. Kutbeddin Ebherî (k.s) 623/1226

16. Şihâbüddin et-Tebrizî (k.s) 638/1240
17. Seyyid Cemâleddin et-Tebrizî el-Ezherî (k.s) 672/1273
18. İbrâhim Zâhid Gilânî (k.s) 700/1300
19. Safiyyüddin Erdebîlî (k.s) 735/1334
20. Sadreddin Erdebîlî (k.s) 794/1392
21. Alâeddin Alî Erdebîlî (k.s) 833/1429
22. Hamîdüddin Aksarâyî (k.s) 815/1412
23. Hacı Bayram Velî (k.s) 833/1429
24. Akbıyık Meczûb (k.s) 860/1455
25. Hızır Dede (k.s) 918/1512
26. Mehmed Muhyiddin Üftâde (k.s) 988/1580
27. Azîz Mahmud Hüdâyî (k.s) 1038/1629.

Celvetiyye Tarîkatı'na giren kimsenin açlığa, susuzluğa, sülûka, uzlete, alışma zorunluluğu vardır. Celvetiyye, tam anlamıyla Sünnî bir tarîkattir. Bu tarîkatta sülûk, esmâ ileidir. Celvetiyye Tarîkatı'nda müridin vazifeleri şunlardır:

1. Mürid her gün 100 istiğfar, 700 kelime-i tevhîd, beş vakit namazdan sonra "Aleyhis-salâtu vesselâm sallallahu aleyhi ve sellem"i tekrarlamak.
2. İki rekât işrak namazı kılmak.
3. Altı rekât Duha namazı, 12 rekât teheccüd kılmak.
4. Boş vakitleri Kur'ân-ı Kerîm okuyarak değerlendirmek.

5. Recep, Şaban ve Ramazan ayını oruçlu geçirmek.
6. Şevval ayında 6 gün oruçlu bulunmak.
7. Muharrem, Rebiü'l-ewvel ve Zilhicce aylarında onar gün oruç tutmak.
8. Haftada iki gün (pazartesi-perşembe) oruçlu olmak.

Bütün tarîkatlarda olduğu gibi Celvetiyye'de de Hakk'a daha çabuk kavuşmak için bir mürşid-i kâmile bağlanmanın zorunluluğu vardır. Mürid, mürşidine intisap ettikten sonra, mürşidinin talimatına uygun olarak zikir ve mânevî mücâhede başlar. İlk ve en önemli zikir, kelime-i tevhîd'dir. Yani 'lâ ilâhe illallah' sözüdür. Buna tevhid zikri denir. Mürid ilk zamanlar tevhid zikrini yaparken 'lâ ma'bude illallah' mânâsını düşünür. İkinci mertebede kelime-i tevhîd'i 'lâ maksude illallah' mânâsıyla zikreder. Üçüncü mertebeye ise 'lâ mevcûde illallah' (Allah'tan başka mevcut yoktur) mânâsı ile zikreder. Mürid tevhid nuru zâhir oluncaya kadar bu zikre devam eder. Celvetiyye Tarîkatı'nda ikinci önemli zikir esmâ-i seb'a zikridir. Allah'ın söz konusu yedi ism-i şerîfi sırasıyla şunlardır: Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyum, Kahhar. Bu yedi isim, nefsin yedi makamına tekabül etmektedir.

Celvetiyye Tarîkatı'na giren müride, Şeyh şunları telkin ve tavsiye eder:

1. Her gün 100 defa 'estağfirullah el-azîm' demek.
2. Her gün Peygamber Efendimiz'e (s.a.s) 100 defa salât ve selâm getirmek.
3. Günde 700 defa 'lâ ilâhe illallah' ve her 20. veya 30.'da bir defa 'Muhammedun Resûlullah' demek. Mürid mürşidinin verdiği bu talimatın dışına çıkmaz.
4. Sabah namazından sonra güneş iki mızrak boyu yükselene kadar zikir ve tefekkürle meşgul olur.
5. İşrak vaktinden zevâle kadar, 4-6 rekâtlık kuşluk namazı kılmak.
6. Akşam namazının sünnetinden sonra 6 rekât 'Evvabin' namazı kılmak.
7. Gecenin üçte bir vaktinde kalkıp 2-12 rekâtlik 'Teheccüd' namazı kılmak.
8. Pazartesi ve perşembe günleri ile Zilhicce ve Muharrem'in 10 gününü Recep ve Şaban'ın tamamını oruçlu geçirmek.
9. Daima abdestli bulunmak.
10. Abdest aldığı zaman 2 rekât 'Şükr-i vudu' namazı kılmak.

Bundan başka mürid şunları yapmaya dikkat eder:

1. Tevbe ve inabeye ihtimam göstermek.
2. Sünnete riâyetkâr olmak.
3. Dünya malına tamah etmemek.
4. Az yemek.
5. Az konuşmak.
6. Daima zikirle meşgul olmak.
7. Şeyhe rabt-ı kalb etmek.
8. Şeyhe itirazı terk etmek ve ona inanıp güvenmek.

Celvetîler, dizleri üzerinde durarak zikrederler. Buna 'Nısf-ı kıyam' veya 'Hızır kıyamı' denir. Bir rivâyete göre, kuud tevhidi sırasında Hz. Azîz Mahmud Hüdâyî, postunda otururken bir anda zikir meclisine Hz. Peygamberimiz'in (s.a.s) (bir başka rivâyete göre de Hz. Hızır'ın) teşrif buyurduğunu kalp gözü ile görüp ayağa kalkmak istemiş, fakat Hz. Peygamberimiz (s.a.s) kalkmamasını işaret edince, dizleri üzerinde yarı kalkmış olarak kalır ve zikre öylece devam edilir. O günden sonra bu şekilde zikir Celvetiyye de teamül haline gelmiştir.²⁹

Azîz Mahmud Hüdâyî, 'halvet ile celvetin iki yol ile Hakk'a ulaştığını söylediğinden sonra, hacca çeşitli

²⁹ Mehmet Ünal, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 98.

yollarla gidenlerin, neticede Mekke'de birleştiklerini hatırlatarak, halvet yolunun esmâdan başladığını ve usûl-i esmânın on iki olduğunu, fakat bunun ehlinin pek az bulunduğunu, kendi zamanında yedi isme ulaşanın kemâle ermiş sayılarak hilâfet verildiğini, celvet ehlinin tevhid, riyâzet ve mücâhede ile sülûk ettiklerini belirtiyor.'

Tarîkatın temel esasları şu üç kavramla sınırlanabilir:

1. Tezkiye: 'lâ maksûde illallah' formuyla özdeşleştirilen kavram, terk-i dünya ile nefsi mâsivâdan arındırmak mefhumunu ifade eder.
2. Tasfiye: 'lâ mahebûbe illallah' formunda ifadesini bulan bu kavram ise, kalbin her türlü kötülüklerden temizlenmesini ister.
3. Telciye: 'lâ mevcûde illallah' formuyla özdeşleştirilen bu son kavram da, Allah'la bütünleşebilme safhasını işaret etmektedir."³⁰

³⁰ Mehmet Ünal, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 99.

Hız. Üftâde dergâhı

Üftâde Hz.'nin Cübbesi

EDEBÎ ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ

“Üftâde Hazretleri'nin *Vâkıât*, *Dîvan* ve *Hutbe Mecmuası* olmak üzere üç eseri vardır. Bunlardan sadece *Dîvan* eski ve yeni harflerle basılmıştır. Onun hutbelerini ihtiva eden *Hutbe Mecmuası* adlı eseri ise henüz elimize geçmemiştir.

Vâkıât-ı Üftâde, Celvetiyye Tarîkatı'nın yazılı ilk kaynağı olması hasebiyle, önemli bir eserdir. *Vâkıât*, Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri tarafından Arapça olarak kaleme alınmıştır. Hüdâyî, Üftâde Hazretleri'ne intisap ettiği ilk günden hilâfet aldığı zamana kadar, üç yıl boyunca şeyhinin her gün yaptığı sohbeti günü gününe ve tarih vererek yazmıştır. Bu arada Hüdâyî şeyhine rüyalarını anlatmış ve içinden çıkamadığı hususları kendisine sormuştur. Üftâde Hazretleri de bu rüyaların bir kısmını yorumlamış, müridinin sorularını cevaplandırmıştır. Böylece eserde, Celvetiyye Tarîkatı ile ilgili âdâp, seyrü sülûk, ilâhî mârifetler, vahdet-i vücûd, rüya tabirleri vb. konular anlatılmış, tasavvuf büyüklerinden sözler nakledilmiştir.”³¹

31 Mehmed Muhyiddin Üftâde, *Üftâde Divânı*, s. 32-33.

“Üftâde Hazretleri'nin altmış civarında şiir ve ilâhîsini topladığı *Dîvan* adlı manzum eseri, Bursa'lı Mehmed Tâhir Efendi'nin gayretleriyle tertip edilerek 1328 (1910) tarihinde eski harflerle İstanbul'da basılmıştır. *Dîvan* ise ilk olarak 1995 yılında *Celvetiyye'nin Pîri Hz. Üftâde ve Dîvan'ı* adını taşıyan çalışmamızın içerisinde, yeni harflerle yayımlanmıştır. Bu eser, 2002 yılında Prof. Paul Ballanfat tarafından *Le Dîvan Hazret-i Pîri Üftâde* adıyla Paris'te Fransızcaya, 2005 yılında *The Nightingale in the Garden of Love* adıyla Oxford'da İngilizceye çevirilerek basılmıştır. Üftâde Hazretleri'nin ilâhîlerinden,

*Yine düş oldu gönül yârin cemâl-i şem'ine
Götürüb yüzden nikâbı gark olup envârına*

mısralarıyla başlayan bölümü Ali Örfî el-Melâmî (ö. 1305/1887) tarafından, *Şerh-i Nutk-ı Üftâde* adıyla şerhedilmiştir.”³²

“Üftâde Hazretleri gününün Türkçesiyle, hece ve aruz vezninde, sade, ârifâne şiirler yazmayı tercih etmiştir. Selefleri gibi hece vezniyle yazdığı şiirlerinde tarz olarak Yûnus Emre'nin izinden gitmiştir. Yazdığı şiirler dervişler arasında rağbet görmüş, hatta bunlardan bazıları bestelenerek asırlarca tekkelerde ilâhî olarak okunagelmiştir. Şiirleri ümmiyâne bir tarzda, herkese hitap etmesine rağmen, sadece erbâbının anlayabileceği ârifâne makam ve mertebelere işaret eden hikmetlerle doludur. Bazı şiirleri söyleyiş itibarıyla

32 Mehmed Muhyiddin Üftâde, *a.g.e.*, s. 33-34.

Yûnus Emre Hazretleri'nin şiiirleriyle çok benzeşir.

*Erden Hakk'a ermek gerek
Erenleri bulmak gerek
Bulmaz isen sen anları
Cân u dilden sevmek gerek
Sevenler buldu anları
Erişdi Hakk'a cânları
Bütûn oldu îmanları
Cân-u dilden sevmek gerek
İzle dâim izlerini
İşit güzel sözlerini
Görem dersen yüzlerini
Cân-u dilden sevmek gerek
Dervîş ü derd-mend Üftâde
Hak yoluna olmuş gedâ
Muradını vere Hüdâ
Cân u dilden sevmek gerek*

Üftâde Hazretleri'nin şiiirdeki üslubunu değerlendiren edebiyat tarihçisi Sadettin Nüzhet Ergun, onu 'Yûnus'un çok değerli takipçilerinden biri' olarak övmektedir. Fuad Köprülü ise Üftâde Hazretleri'ni, Yûnus Emre'nin ikinci derece takipçilerinden saymıştır, çünkü Üftâde, zâhirî şerîata olan saygısından dolayı şiiirlerinde açık, coşkulu ve cüretkâr ifadelere fazlaca yer vermemiştir.

Onun bu yönünü dikkate alan edebiyat tarihçisi Mehmet Halit Bayrı, Üftâde Hazretleri'nin anlayış

ve düşüncesiyle Yûnus'u takip edenlerden ayrıldığıını, tasavvufî halk edebiyatımızı yeni bir mecraya sürükleyip 'zühdî edebiyat' devrini başlattığını, mürîdi Hüdâyî'nin ise bunu olgunlaştırarak devam ettirdiğini söylemektedir.

Bu son görüşe pek fazla katılamıyoruz, çünkü Üftâde Hazretleri, vahdet-i vücûd nazariyesini benimseyen ve bunu şiiirlerinde terennüm eden bir şairdir. Misal olarak şu beyitlerine bakmak yeterlidir.

*Ehl-i irfan dediler sen çıkmayınca aradan
Bilemezsin kimdürür kendüyi pinhân eyleyen
İçip mahbûb elinden câm-ı vahdetten şerâb
Vâkîf oldu çün ene'l-Hak sırrının esrârına*

Dîvân-ı Üftâde incelendiğinde, benzer beyitlere birçok yerde rastlamak mümkündür. Fakat vahdet-i vücûd terennümü ile zühdî edebiyatı bir arada tasavvur etmek mümkün değildir, zîra son derece serbest bir telakkî olan vahdet-i vücûd düşüncesi, zâhidâne yaşayış ve düşüncenin çok ilerisinde bir mârifettir. Zühd ise, mârifete ulaşma yolunda sadece ilk basamaktır.

Fakat sûfîlerin meşrepleri birbirlerinden farklıdır. Mesela Bâyezid-i Bistâmî, Hallâc-ı Mansur, İbnü'l Arabî, Yûnus Emre ve Mevlânâ Hazretleri gibi sûfîler; keşiflerinde müşâhede ettikleri bir kısım mârifetleri olduğu gibi ortaya koymuşlardır. Ancak onların bu mârifetlerinin, o mertebede olmayan kimselere şer'î açıdan izahı kolay olmamış,

geniş ve uzun tartışmalara sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu gibi sûflerin mânevî şarhoşluk anında sarfettikleri bir kısım cüretli sözler (şatahat), işin iyice tuzu biberi olmuştur.

Diğer grupta yer alan Cüneyd-i Bağdâdî, İmam Kuşeyrî, Bahâeddin Nakşibend, İmâm-ı Rabbânî ve Üftâde Hazretleri gibi temkin ehli sûfler, çoğu kere aynı mârifeti ve belki daha fazlasını paylaştıkları halde, bunlardan ihtiyatla söz etmişler, şerîata telif edilemeyen sözleri sarfetmekten kaçınmışlardır. Aslında şerîate uygun olduğu halde o mertebede bulunmayan kimselerin anlayamayacağı sözleri de sadece sûflerden ehil olanlara söylemeyi tercih etmişlerdir. Böylece âyet ve hadîsi kendi keşiflerinden önde tutmuşlardır.

İşte Üftâde Hazretleri bu ikinci gruptandır. O, her ne kadar Yûnus Emre tarzında şiir yazmışsa da; Yûnus ve Yûnus'un benzeri şairlerden ayrıldığı nokta budur. Hz. Üftâde konuyla ilgili fikrini şöyle beyan etmektedir: *'Bizim itikadımız ve îmânımız Hz. Peygamber'in îmânı gibidir, ashâbın îmânı gibidir. O itikattan rücu etmeyiz. Hatta o itikada muhalif bir müşâhede hâsıl olsa ona da iltifat etmeyiz, itikadımız üzere sabit oluruz.'*

Bu itikadı sebebiyle Üftâde Hazretleri, şerîatın zâhirî hudutlarını zorlayan fazlaca coşkun ifadelerle yer vermemiş, şerîat hududunun dışına taşan mârifete de iltifat etmemiştir." ³³

Üftâde Hz.'nin Dergâhından
Sancak detayı

Üftâde Hz. 'nin Sikkesi

ÜFTÂDE HAZRETLERİ ve AZİZ MAHMUD HÜDÂYİ HAZRETLERİ

Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri, Hicrî 950, Mîlâdî 1543 yıllarında Eskişehir iline bağlı Sivrihisar-Serferihisar'da dünyaya geldiler. Pederleri Mahmud oğlu Fazlullah'dır. Kendilerinin Cüneyd-i Bağdâdî soyundan geldiği sabittir.

Bir yandan medrese tahsili yaparken diğer yandan bir Halvetî şeyhinin sohbetlerine devam etti. Medreseden hocası Edirne, Şam ve Mısır'a resmî görevle gidince Hüdâyî'i de yanında götürdü, oralarda kadılık yaptı. Mısır'da iken Kerîmüddin Halvetî'ye intisap etti ve ondan tasavvuf konusunda ders aldı. İki üç yıl Mısır ve Şam'da kaldıktan sonra Bursa'ya geldi ve müderrislik ve kadılık görevleri yaptı. Bir yandan da Şeyh

Üftâde'nin tasavvuf sohbetlerine devam ediyordu. Bir gece rüyasında cennetlik zannettiklerinin cehennemlik, cehennemlik zannettiklerinin de cennetlik olduklarını gördü, bu durum kendisine çok tesir etti. 36 yaşında Üftâde'ye tesir etti. Üç yıl içinde tasavvuf eğitimini tamamladı, çok çetin bir eğitim oldu. Mürşidine verdiği söz üzerine malını mülkünü dağıttı, resmi görevlerini bıraktı ve çok sıkı bir riyâzata girdi. Mesela, Üftâde'nin emri ile sokaklarda ciğer bile sattı. Bütün bunlar o zamana kadar elde ettiği maddî mânevî mevkilerden, ulaştığı şöhretten dolayı kapılabileceği olumsuzluklardan kendisini kurtarmak için gerekliydi. Böylece benlik, kibir, gurur gibi zararlı hasletlerden kurtuldu, ruhunu kuvvetlendirdi.”³⁴

“Seyr u ikmâlden sonra şeyhinin kendisine irşat ve hilâfet teklifine karşı Hüdâyî'nin müstenkif tavrı *Vâkıât*'ta şöyle anlatılmaktadır: *'İrşâdı kabul eylersen Allah'tan bil, Allah Teâlâ ise nâehil olana irşat vermez. Beni ortadan kaldırın. Zîra benden sonra gayrı şeyh ile sohbet edemezsin. İmdi irşat sana lâzım oldu. İle'l-ân beş kerre söylüyorum kabul etmezsin.'*

Tevazûundan irşat vazifesine yaklaşmak istemeyen müridine Hz. Üftâde bir başka zaman da 'şeyhini bile geçecek' kemâle eriştiğini ifâde etmiş ve bu vazifeyi kabul etmesini istemişti. Bir başka gün de: *'Ramazan gelince hazırlan, ehlin*

³⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Azîz Mahmud Hüdâyî", c. 4, s. 338-340.

ile Ali Çelebi ile ihtiyârınla Sivrihisar'a. Zîra bir zamandan beri gönlüme seni mevlidin olan Sivrihisar'a göndermek hutur ederdî.' diyerek Hüdâyî'yi akraba muhiti olan Sivrihisar'a halîfe olarak göndermeye iknâ eden Hz. Üftâde: 'İstersen sana bir tac giydireyim, ya Emîr Sultan'ın tacı yahut Baba Yûsuf Efendi veya Hacı Bayram üslûbunda' demiş, Hüdâyî de: 'Hacı Bayram tacı giydir' demişti."³⁵

"Sonunda kendisi de irşatla görevlendirildi. Sivrihisar'a gitti, şeyhinin vefatından sonra bir müddet Rumeli'de dolaştı, İstanbul'a gelip Üsküdar'a yerleşti. İlim ve irfanıyla kısa zamanda kendisini kabul ettirdi, Fatih Câmii vazîliğine tayin edildi. Bir yer satın alarak tekkesini yaptırdı, sonra burası aynı zamanda câmi oldu.

Kanûnî'nin kızı Mihrimah Sultan'dan torunu Ayşe Sultan ile de evlendiği rivâyet edilen Azîz Mahmud Hüdâyî, Safer 1038'de vefat etti. Altısı kız olmak üzere on bir çocuğu oldu ve nesli kızları Ümmügülsüm, Zeyneb ve Fatma Zehra vasıtasıyla devam etti.

Hüdâyî halktan sultanlara kadar uzanan geniş bir tesir halkası meydana getirdi. III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman gibi padişahlara mektuplar yazdı, öğütler verdi. IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşattı. Zaman zaman padişahların davetlisi olarak saraya gitti ve onlarla sohbetlerde bulundu.

³⁵ H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmud Hüdâyî ve Celvetîyye Tarîkati*, s. 51.

Evliyâ Çelebi, yedi padişahın Hüdâyî'nin elini öptüğünü, 170.000 müride el verdiğini belirtir.

Vefatından sonra ise bıraktığı çok zengin vakfiyesi sayesinde tekkesi, ibâdet ve külliyesi halkın sığınak ve barınağı olmuştur. Özellikle mensupları, sevenleri ve türbesini ziyaret edenler hakkında; 'Denizde boğulmayalar, âhir ömründe fakirlik görmesinler ve îmanlarını kurtarmadıkça gitmesinler...' şeklindeki duası, türbesini İstanbul'da Eyüp Sultan, Sünbül Efendi ve Yahya Efendi'den sonra ziyaretçisi en çok olan türbeler arasına sokmuştur. 1266 yangınında yanan Hüdâyî Külliyesi'nin devrin padişahı Abdülmecid tarafından yeniden inşa ettirilmiş olması, bu sevgi bağının saray çevresinde devam etmekte olduğunu gösterir.

Hüdâyî Dergâhı'na bağlı müelliflerin en meşhuru şüphesiz *Rûhu'l-Beyân* sahibi Bursalı İsmâil Hakkı'dır. Eserlerinde sık sık Hüdâyî'den nakiller yapan Bursalı İsmâil Hakkı, onu Gazneli Sultan Mahmud ile mukayese ederek sevgisini şöyle dile getirir:

Ey gürûh-ı Muhammedî biliniz

Geldi bu âleme iki Mahmud

Biri Mahmud-i Gaznevî meşhur

Biri Mahmud-ı mânevî ma'hûd

Gerek devrinde, gerekse daha sonra yazılan tarih ve bibliyografya kitaplarında kutbu'l-aktâb,

sâhibi zaman, mürşid-i kâmil gibi ünvanlarla anılması ölümünden sonra da şöhretinin devam ettiğini gösterir.

Azîz Mahmud Hüdâyî'nin şeyhi Üftâde Hazretleri'ne intisabıyla ilgili menkıbe meşhurdur:

Hüdâyî, Bursa'da nâib iken boşanma dâvâsıyla huzuruna gelen bir kadın; 'kocasının her sene hacca niyet ettiği halde gitmediğini ve o sene yine hacca niyet edip eğer gidemezse kendisini talâk-ı selâse ile boşayacağını söylediğini, fakat arefe gününe kadar gitmediği halde kurban bayramı günlerinde birkaç gün ortadan kaybolduktan sonra meydana çıkarak hacca gittiğini söylemek sûretiyle yalan irtikâb ettiğini, bu itibarla talâkın vukuunu' talep eder. Yanında bulunan kocası ise 'arefe gününe kadar memleketinden ayrılmadığını' kabul etmekle beraber 'hacca gidip geldiğini hatta orada görüştüğü arkadaşlarından dönüşlerinde şahitlik talep edilebileceğini' söyleyerek talâkın adem-i vukûunu talep eder. Dâvâ, Kadı Mahmud Efendi tarafından hacıların dönüşüne kadar tehir edilir. Hacılar döndükten sonra ise zevcin iddiasının doğru olduğu 'hacıların şehâdetiyle' anlaşılır. Bunun üzerine Hz. Hüdâyî, 'talâkın vâkı' olamayacağına' dair şer'î hükmü ilan eder.

Kadı Mahmud Efendi, kararını bu istikamette açıklamakla birlikte bu işin nasıl olduğunu ve gidiş-gelişin nasıl gerçekleştiğini dâvâlı zattan gizlice öğrenmek ister. O da: 'Eskici Mehmed

Dede diye mâruf bir zâtın mânevî delâletiyle tayy-ı zaman ve mekâna nâiliyetini' söyleyince Hz. Hüdâyî de derhal Mehmed Dede'ye koşarak inâbe talebinde bulunur ise de o: '*Nasibiniz bizden değil, Hz. Üftâde'dendir, varın ona müracaat edin*' deyince Hüdâyî de Hz. Üftâde'ye varıp intisap eder."³⁶

"Diğer meşhur bir menkıbe de Azîz Mahmud Hüdâyî'nin şeyhinin emriyle ciğer satmaya çıkışıdır: Üftâde Hazretleri'ne intisap eden Hüdâyî, onun yanında sıkı bir riyâzat ve nefis terbiyesine başladı. Hz. Üftâde bir gün müridine: Haydi evlâdım, bir sırik ciğeri omuzuna alarak Bursa sokaklarında dolaşıp satmalısın, diye emretmiş; Hz. Hüdâyî de tereddütsüz sırıği samur kürk üzerine almış ve çarşı çarşı, mahalle mahalle dolaşmaya başlamıştı. Bu hâli gören ahali, 'hâkim çıldırmış' diyerek aleyhinde bir sürü dedikodular uydurdular. Fakat Hz. Hüdâyî bunların hiçbirine aldırmadı. Ve vazifesini kemâl-i ihtimamla yerine getirerek dergâha döndü. Hüdâyî ciğer satma işini kemâliyle başardıktan sonra şeyhi onu dergâhın helâlarını temizlemeye memur etti. Bir gün abdesthâneleri yıkarken kulağına davul zurna ve dümbelek sesleri geldi. Meğer kendi yerine yeni tayin olunan hâkim geliyormuş ve halk onu istikbal etmekle meşgul imiş. Hüdâyî, beldenin bu âdetini bildiği için sese muttalî olunca kendi kendine: '*Yeni hâkim geliyor hâ!.. Bîçare Mahmud, sen böyle bir mesleği bıraktın... Şimdi abdesthânelere hizmetkâr oldun.*' diyerek nefsinin iğfal ve iğvâsına

³⁶ H. Kâmil Yılmaz, a.g.e, s. 79.

ŞEYH MUSTAFA ERKAN
EFENDİ
AZİZ MAHMUD HUDRİ
HAZRETLERİNİN OĞLU
SUDAN TARİHİ : 1343 | M. 1394
SUDAN TARİHİ : 1388 | M. 1439

AZİZ MAHMUD HUDRİ
HAZRETLERİ
OLUŞTURDUĞU TRAMVAY PİY
SUDAN TARİHİ : 1343 | M. 1394
SUDAN TARİHİ : 1388 | M. 1439

ŞUHA MUHAMMAD NURDAN
EFENDİ
AZİZ MAHMUD HÜDRİ
HAZRETLERİNİN OĞLU
MAYIS 1908 - 11. 1975 - 11. 1984

kapılmıştı. Hatırından bir an bunlar geçince derhal toparlanmış ve: *'Mahmud! Sen şeyhine nefsi-ni ayaklar altına alacağına dair söz vermedin miydi?'* diyerek kalbinden geçen bu hâle tövbe-kâr olmuş ve nefsi için elindeki süpürgeyi atarak taşları sakalıyla süpürmeye başlayacağı bir anda şeyhi Üftâde Hızır gibi yetişmiş ve: *'Evlâdim, sakal mübârek şeydir, onunla böyle bir şey yapılmaz.'* diyerek omuzundan yakalanmış ve: *'Maksat bu mertebeyi atlatmaktır'* buyurarak Hüdâyî'yi alıp dergâha götürmüştü.³⁷

"Sultan Ahmed, Üsküdar'a gittiği bir günde çarşıda Hz. Hüdâyî'ye tesadüf eder. Derhal atından inerek yerine şeyhini oturtup kendisi de atın arkasından yaya olarak yürümeye koyulur. Hüdâyî'nin gönlü koca padişahın yaya olarak yürümesine râzî olmaz ve: *'Sırf şeyhimin duası ve emri yerini bulsun diye bindim.'* der ve böylece de şeyhi Üftâde'nin: *'Oğlum, padişahlar rikâbında yürüsün'* şeklindeki duası yerine gelmiş olur. Sultan Ahmed'in bu hâdise üzerine aşağıdaki beyitleri inşa ettiği söylenir:

*Vârımı ben Hakk'a verdim gayrı vârim kalmadı
Cümlesinden el çekip pes dû cihânım kalmadı
Çünkü hubbullah erişdi çekdi beni kendüye
Açdı gönlüm gözünü gayrı gümânım kalmadı
Evliyâ'nın himmeti yakdı beni kal' eyledi
Sâfiyim buldum safâyı dû-cihânım kalmadı*

37 H. Kâmil Yılmaz, **a.g.e.**, s. 80-81.

Ahmed ider yâ ilâhî sana şükrüm çok-durur

*Hamdu li'llâh aşk-ı Hak'dan gayrı vârim kalmadı.*³⁸

"Hüdâyî'nin en yaygın menkabelerinden biri de şiddetli bir kasırğa esnasında, kayıkçıların bile denize çıkmaya cesaret edemediği bir günde Sultan Ahmed Câmii'nde Cuma vaazına yetişmek üzere bindiği kayığın dört yanında denizin sütlimân olmasıdır. Bu esnada Topkapı Sarayı'nda Yalıköşkü yakınındaki fevkânî sultan kasrından dalgaları seyreden Sultan Ahmed'in yıldırım isabet eden kasrının bir süre yıkılmayışı ve canının kurtulması da Hüdâyî'nin kerâmeti sayılmaktadır. Bu menkabenin yaygınlığı yüzünden kayıkçılar arasında Üsküdar'dan Sarayburnu'na kadar giden bir yolun bulunduğu inanılır ve bu yola 'Hüdâyî Yolu' denilirdi."³⁹

"Hz. Hüdâyî, bir gün Sultan Ahmed Han'la sohbetten iken Sultan Ahmed kendisine:

'Abdülkâdir Gîlânî Hazretleri'nin kıyâmet gününde müntesiplerinden pek çok günahkâra şefaata buyuracağına dair bir rivâyet var. Bunun sıhhati ve adem-i sıhhati mevzûunda ne buyrulur?' diye sormuş, Hz. Hüdâyî de bir an murâkabeye varduktan sonra 'rivâyetin sıhhatini' haber vermişti. Bunun üzerine Sultan Ahmed: *'Sizin bizlere vaat ve tebşîriniz yok mudur?'* deyince Hz. Hüdâyî ellerini açarak: *'Kıyâmete kadar târikatımıza intisap*

38 H. Kâmil Yılmaz, **a.g.e.**, s. 84.

39 H. Kâmil Yılmaz, **a.g.e.**, s. 87.

edenler, ömründe bir kerre türbemizin önünden geçtiğinde 'Fâtiha' okuyanlar bizimdir. Bize mensup olanlar denizde boğulmasınlar, âhir ömürlerinde fakirlik görmesinler! İmanlarını kurtarmadıkça gitmesinler ve öleceklerini bilsinler ve haber versinler!' diye dua buyurmuştu." 40

"Azîz Mahmud Hüdâyî'nin şeyhi Hazreti Üftâde için yazdığı medhiye 1944 yılında Türkçe olarak çerçevesiyle Hazretî'nin başucuna konmuştur.

*Bağlı aşkın andelibi Hazreti Üftâde'dir.
Dertli âşıklar tabibi Hazreti Üftâde'dir.*

*Vâsılı kâmil odur tevhîdi zâta şüphesiz
Gösteren râhı Hüdâyî Hazreti Üftâde'dir.*

*Eyleyen ruhumdan istimdad erişir matlûba
Hâl eden her müşkilat Hazreti Üftâde'dir*

*Mürşidi Ali dilersen dameni pakini tut
Dost ilinin rehnüması Hazreti Üftâde'dir.*

*Sıtkıla ol Hüdâyî eşiğinde daima
Bil hakikat kutbu'l aktâb Hazreti Üftâde'dir." 41*

"Azîz Mahmud Hüdâyî, insanların ehl-i sünnet itikadında bulunmaları ve ibâdetlerini doğru yapmaları için pek çok eser yazmıştır. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

40 H. Kâmil Yılmaz, **a.g.e.**, s. 91.

41 Hasan Turyan, **Bursa Evliyâları ve Tarihi Eserleri**, s. 198-199.

1. *Nefâ'isül-Mecâlis*: Tasavvufî bir tefsirdir.
2. *Câmiul-Fezâil ve Kâmiur-Rezâil*: İlmî, amelî ve ahlâkî faziletleri anlatan bu eser, Hüdâyî'nin en meşhur ve en yaygın eserlerinden biri olup en eski nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir (nr. 1853/3).
3. *Miftâhus-Salât ve Mirkâtün-Necât*: Namazın fazilet ve hikmetlerini anlatan risâlede Muh-yiddin İbnül-Arabî ve Şehâbeddin Sührever-dî gibi büyük mutasavvıfların fikirlerine de yer verilmiştir.
4. *Hulâsâtül-Ahbâr fî Ahvâlin-Nebiyîl-Muhtâr*: Hüdâyî'nin hilkat, varlık ve hakikat-i Muhammediyye gibi tasavvufî konuları işlediği yaklaşık altmış varaklık bir eseridir.
5. *Habbetül-Muhabbe*: Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisini anlatan küçük bir risâledir.
6. *Keşfül-Kinâ' An Vechis-Semâ'*: Semâin meşruiyetini müdafaa için yazılmış olan bu risâlenin 1016 (1607) tarihli nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir (nr. 1583/7).

Bunlardan başka *Hayâtül-Ervâh ve Necâtül-Eş-bâh*, *el-Fethül-İlâhî*, *Tecelliyât*, *et-Tarîkatül-Muhammediyye*, *Fethül-Bâb* ve *Ref'ul-Hicâb*, *el-Mecâlî-sül-Va'ziyye* adlı Arapça eserleri vardır.

Hüdâyî'nin belli başlı Türkçe eserleri de şunlardır:

1. *Dîvan*: Dîvân-ı İlâhiyyât olarak da bilinen eserde Hüdâyî'nin 255 kadar ilâhîsinden başka rubâî ve kıtalar da vardır.
2. *Necâtül-Garîk Fil-Cem'i vet-Tefrîk*: Tasavvuf terimlerinden olan cem' ve farkın manzum olarak anlatıldığı bir risâledir.
3. *Tarîkatnâme*: Celvetiye Tarîkatı âdâbını anlatan bir risâledir.
4. *Mektûbât*: Hüdâyî'nin III. Murad'a ve diğer padişahlarla bazı devlet erkânına gönderdiği mektuplardır.
5. *Nesâih ve Mevâiz*: Hüdâyî'nin vaaz ve nasihatlerini ihtiva eden eser, 237 varak olup kırk üç bölümden oluşur.
6. *Mi'râciyye*: Mi'rac hâdisesini âyet ve hadislerin ışığı altında anlatan bir risâle olup, bir nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndedir (Hüdâyî, nr. 262).⁴²

42 Hasan Kâmil Yılmaz, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Azîz Mahmud Hüdâî", c. 4, s. 338-340.

الله هو الله

الله هو الله

الله هو الله

BURSA ULU ÇÂMİİ'NİN ÖNEMİ ve Hz. ÜFTÂDE İLİŞKİSİ

“Altmış bir yaşına kadar Ulu Câmii ile Doğanbey Câmii'ndeki fahri hizmetine devam ettiğini tarihi kaynaklardan öğrendiğimiz Mehmed Muhyiddin, Bursa'da çok sevilen bir hafızdı.”⁴³

“Zaferden zafere koşan ve Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişleten Yıldırım Bâyezid, Bursa'da birçok tarihî eser yaptırdı. Dünyada eşi bulunmayan Ulu Câmii, Yıldırım Bâyezid'in ölmez eserleri arasında yer alır.”⁴⁴

“İsmâil Hakkı Bursevî, Akşemseddin, Emîr Buhârî (Emîr Sultan), Somuncu Baba, Azîz Mahmud Hüdâyî, Molla Gürânî, Molla Fenârî, Mehmed Emin Tokadî gibi tasavvuf ehli âlimlerin ortak görüşü Bursa Ulu Câmii'nin yeryüzündeki beşinci ma-

kam olduğudur. Mekke'deki Kâbe, Medine'deki Mescid-i Nebevî, Kudüs'teki Mescid-i Aksa ve Şam'daki Mescid-i Emeviye'den sonra beşinci makam olarak gösterilmektedir.”⁴⁵

“Mekke nasıl Kâbe ve Hira'dan ibaretse, Medine de Mescid-i Nebevî ve Cennet-ül Bâkî'den başka bir yer değildir. İşte bu mânevî mekânların önemlilerinden birisi olan ve insân-ı kâmillerin Allah indinde beşinci makam dedikleri Ulu Câmii ise fakire göre görünüşte koca bir Osmanlı Sultanı ama hakîkatte bir Allah erine köle olmaktan başka bir mevkii olmayan Yıldırım Bâyezid'in, mürşidi ehl-i beyt ve kutup olan Emîr Sultan'da tecellî eden Peygamber aşkını âşikâr etmek için yaptırdığı câmidir. Görülüyor ki, gönülümüzü Allah aşkıyla câmi haline getirince dışarıdan yaptığımız her şey makam sahibi oluyor.”⁴⁶

“Ulu Câmii, farklı devirlerde Sultan II. Mahmud'un da dahil olduğu pek çok önemli hattat tarafından kaleme alınmış muhteşem hat eserleriyle dolu eşsiz bir mekândır. Mîlâdî 1778 yılında yazılmış oldukça büyük (650 x 650 cm) tuğra yazısında bir hadîs-i şerif vardır ki mânâsı şöyledir: *'Benim şefaetim ümmetimden büyük günah sahiplerindedir.'* Kâbe'nin Osmanlı dönemindeki hâlini gösteren bir resme değişik yerlerden bakıldığında her seferinde kapısının bize dönük olduğu görülmektedir. Kâbe resminin en altında bir Allah

43 İlhan Yardımcı, *Hak Âşığı Hazret-i Üftâde*, s. 31.

44 İlhan Yardımcı, *a.g.e.*, s. 23.

45 Hasan Turyan, *a.g.e.*, s. 342.

46 Hasan Turyan, *a.g.e.*, s. 343.

lafz-ı Celâli ve onun altında da meşhur bir 'Vav' harfi vardır." ⁴⁷

"Minberin sağ yanında yer alan Yavuz Sultan Selim zamanına ait (1517) Kâbe'nin kapısının örtüsü Ulu Câmii'ye ayrı bir önem verildiğinin göstergesidir.(...)

Mihrabında namaz kıldıran ilk imamlardan biri *Mevlid-i Şerif*'in yazarı Süleyman Çelebi'dir. Yanında hattatın kaleminin de aslı olduğu, Mevlânâ Hazretleri'ni hatırlatan müsenna bir çift 'Allah Hû' yazısı vardır." ⁴⁸

"Üftâde Hazretleri'nin Ulu Câmii için yazdıkları bir beytin meali şöyledir;

Ey büyük câmi veya Ey büyüklerin toplandığı yer.

Seni gece ve gündüz ziyaret edenlere müjdeler olsun." ⁴⁹

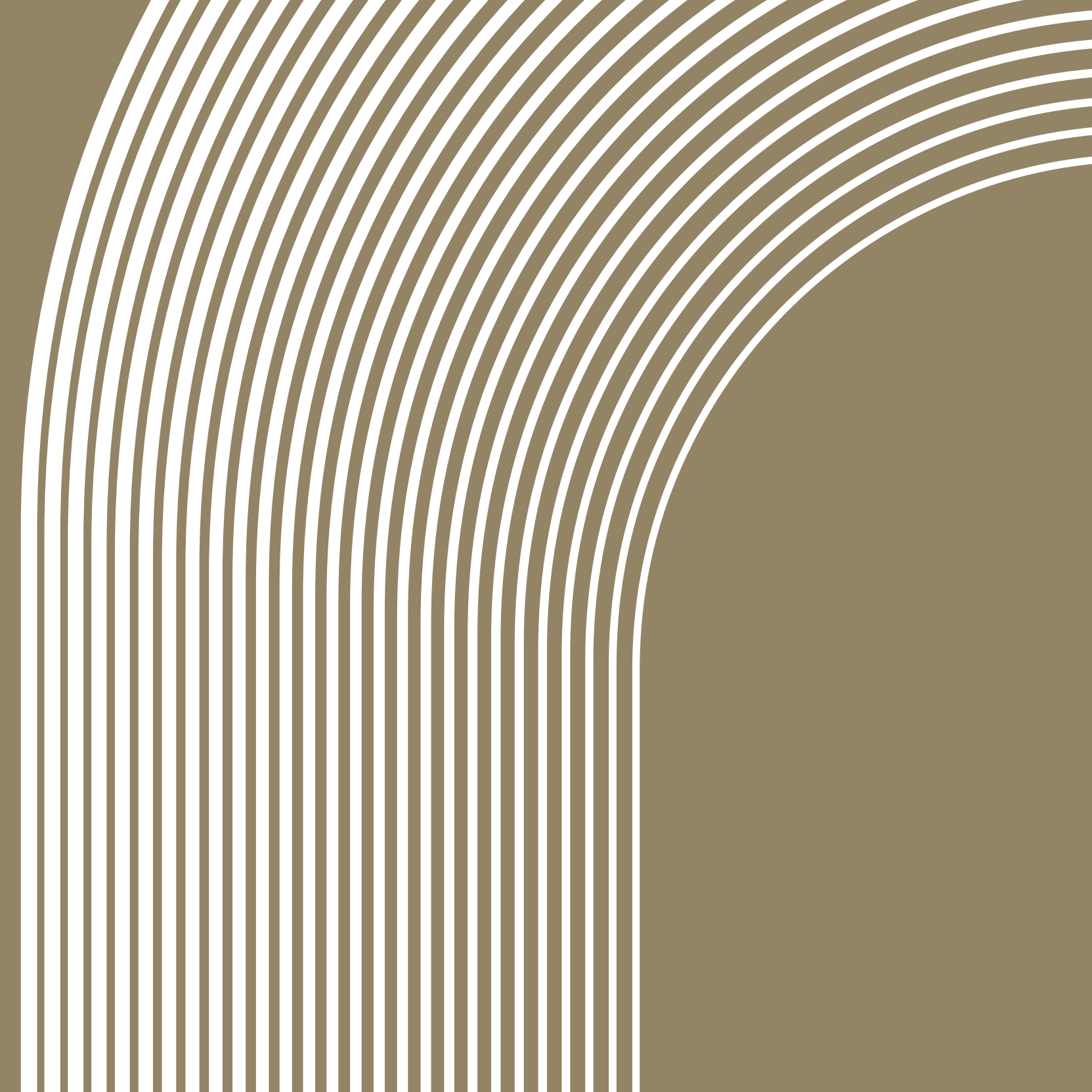
47 Zafer İhtiyar, *Bir Hüsni Hat Sergisi Bursa Ulu Câmii*.

48 Zafer İhtiyar, **a.g.e.**

49 Bu beyit, Sultan Aziz devrinde Hattat Şefik Efendi tarafından Arapça olarak yazılmış ve Ulu Câmii şadırvanının batı tarafındaki ayak ile dış kapı arasındaki paye üzerine asılmıştır.

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Yayınları, c. 1-2, İstanbul 2005.

Bahadıroğlu, Mustafa, *Vâkıât-ı Üftâde* Trc.19'dan, "Üftâde, Tasavvufî Görüşleri ve Celvetiye Tarikati" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. Mustafa Kara, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990).

-----, *Dîvan* 18'den, "Üftâde, Tasavvufî Görüşleri ve Celvetiye Tarikati" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. Mustafa Kara, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990).

-----, *Risâle* Trc.194'den, "Üftâde, Tasavvufî Görüşleri ve Celvetiye Tarikati" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. Mustafa Kara, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990).

-----, *Silsile* 63'den, "Üftâde, Tasavvufî Görüşleri ve Celvetiye Tarikati" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. Mustafa Kara, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990).

-----, "Üftâde, Tasavvufî Görüşleri ve Celvetiye Tarikati" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. Mustafa Kara, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990).

Bursevî, İsmail Hakkı, *Allah Dostları Silsilenâme-i Celvetiyye*, çev. Rahmi Serin, Pamuk Yayınları, İstanbul.

Büyükkaksoy, Kâzım, *Hak Yolunun Önderleri Yüce Vef-ler*, İstanbul 1973.

İhtiyar, Zafer, *Bir Hüsn-i Hat Sergisi Bursa Ulu Cami*, Kaynak Kitaplığı Yayınları.

Öcalan, Hasan Basri, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Üftâde", c. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Tic. İşletmesi, İstanbul, 2012.

Turyan, Hasan, *Bursa Evliyâları ve Tarihi Eserleri*, Bursa 1982.

Üftâde, Mehmed Muhyiddin, *Üftâde Dîvânı*, haz. Dr. Mustafa Bahadıroğlu, Semerkand Basım Yayın, İstanbul 2011, 1. Baskı.

Ünal, Mehmet, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2012, Sayı:26, Tasavvuf Tarihi İçinde Celvetîlik.

Velioğlu, Tark, *Osmanlı'nın Mânevî Sultanları*, Hayı Kitap, İstanbul, 2009.

Yardımcı, İlhan, *Hak Âşığı Hazret-i Üftâde*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1980.

Yılmaz, Hasan Kâmil, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Azîz Mahmud Hüdâyi", c. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

-----, *Azîz Mahmud Hüdâî ve Celvetiyye Tarikati*, Erkam Yayınları, İstanbul 1999.

©TÜRKKAD İstanbul Şubesi
İstanbul, 2014